

Ekonomski aspekti rasta i razvoja - filozofski aspekti

Radić, Ivona

Undergraduate thesis / Završni rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet u Rijeci**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:434319>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-29**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

**SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET**

Ivona Radić

**Ekonomске teorije rasta i razvoja – filozofski
aspekti**

(ZAVRŠNI RAD)

Rijeka, 2018.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET
Odsjek za filozofiju

Ivona Radić

Matični broj: 0009072288

Ekonomске teorije rasta i razvoja – filozofski
aspekti

ZAVRŠNI RAD

Preddiplomski studij: Filozofija/Engleski jezik i književnost

Mentorica: Snježana Prijić-Samaržija

Komentorica: Aneli Dragojević Mijatović

Rijeka, 7. srpnja 2018.

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Povijesni pregled ekonomske misli.....	3
3. Ekonomska metodologija.....	6
4. Filozofija ekonomije i teorije o ekonomskom rastu i razvoju.....	8
4.1. Rane ekonomske teorije razvoja.....	8
4.2. Malthus i Ricardo.....	10
4.3. Karl Marx.....	12
4.4. Joseph Schumpeter i Kreativna destrukcija.....	13
4.5. Velika Depresija i John Maynard Keynes.....	14
5. Suvremene teorije ekonomskog rasta.....	17
4.1. Harrod-Domar model.....	17
4.2. Solowljev model.....	17
6. Zaključak.....	20
7. Sažetak.....	22
8. Ključne riječi.....	24
9. Popis literature.....	25

1. Uvod

Ljudsko blagostanje, stabilno gospodarstvo, tržišna ravnoteža, pravedna raspodjela dohotka, kvaliteta života, stabilan gospodarski rast i razvoj, puna zaposlenost, obrazovanje i zdravstvo ključne su odrednice neke države u ostvarivanju prosperiteta. Njihovo izučavanje i utjecaj jednog od tih čimbenika na neki drugi od izuzetne su važnosti. Ekonomske teorije konstantno su meta osporavanja i ponovnog formuliranja. Problem nastaje kod provođenja nestabilnih ekonomskih politika koje imaju vrlo loše posljedice za ekonomsko stanje države, odnosno ljude koji u njoj žive. Kako bismo izbjegli siromaštvo, oskudicu, nezaposlenost i ostale nepoželjne posljedice, moramo detaljno proučavati ekonomiju.

Iz tog razloga, važno je izučavati modele i teorije ekonomskog rasta. U ovom radu namjeravam predstaviti najvažnije ekonomske modele i teorije koje upućuju na prosperitet države. Najprije ću predstaviti kratak povijesni pregled filozofije ekonomije kao znanosti koja se razvijala od najranijih ekonomskih mislilaca do suvremenih teorija. Prva poglavlja uvod su u najprije u metodologiju, a zatim i ekonomsku teoriju te razvoj filozofije ekonomije kroz imena kao što su Adam Smith, David Ricardo, Karl Marx, John Maynard Keynes s naglaskom na njihov doprinos. Iduća poglavlja predstavljaju temu ovog rada, a to su njihove teorije o gospodarskom rastu i razvoju. Ovdje ću se baviti određenim modelima i teorijama te ću usporediti osnovne pretpostavke i čimbenike rasta tih teorija. Navedeno namjeravam prikazati kroz teorije velikih ekonomista i filozofa, i to na način da ću objasniti njihove argumente te istaknuti temeljne razlike u njihovim argumentacijama. Nakon toga slijedi kritički osvrt na ranije navedene teorije, nakon čega slijedi moj vlastiti zaključak. Iza svega ovoga želim istaknuti važnost filozofije ekonomije.

Kroz ovaj rad, također, želim uputiti i na stvarne događaje iz stvarnog svijeta. Kroz povijesni pregled ću prikazati analizu ekonomskih teoretičara koji su izučavali čimbenike tih država. Drugim riječima, pokušat ću istaknuti što je to što je te države dovelo do naglog gospodarskog razvoja te mogu li ti čimbenici biti primijenjeni i na druge države.

Cilj predavljanja svih ovih ekonomskih teorija, modela i primjera upravo je moja osobna želja za istraživanjem i isticanjem važnosti istraživanja ekonomije i ekonomske misli. Želim analizirati ekonomske politike pomoću kojih se ostvaruje stabilan gospodarski rast, puna zaposlenost uz održivi razvoj i očuvanje kvalitete života. Stoga mi je cilj predstaviti detaljan pregled važnijih teorija i modela te prikazati kako su, kroz povijest, utjecale jedna na drugu u okviru ekonomskog rasta i razvoja. Ekonomska teorija neodvojiva je od filozofije, a njihovo

međudjelovanje omogućava nam detaljnu analizu ekonomskih problema i pronalaska rješenja za tako važne probleme koji su i danas itekako prisutno u svijetu. Jedino upornim izučavanjem i nastojanjem ostvarenja prosperiteta možemo eliminirati neke od najvećih svjetskih problema, a rješenje tih problema dovodi i do spašavanja ljudskog života.

2. Povijesni pregled ekonomske misli

Točan početak ekonomije kao prakse vrlo je teško datirati. Ekonomija postoji otkada postoji i bilo kakva proizvodnja i razmjena dobara i usluga. S druge strane, ekonomija kao znanost datira od početka 18. stoljeća. Kroz ekonomsku povijest postoje različite ekonomske misli i ideologije, od kojih su neke nastale u podjednakom razdoblju, dok su druge utjecale jedna na drugu. Stoga ću u ovom poglavlju nastojati ukratko predstaviti ekonomsku povijest kronološkim redom.

U 16. stoljeću nastala je prva faza merkantilizma, ekonomskog pokreta u Europi koji je nastao u vrijeme nedostatka zlata i srebra. Merkantilisti su bogatstvom neke države smatrali količinu srebrnog i zlatnog novca. Stoga se politika merkantilista sastojala u akumuliranju zlata i srebra unutar države te zabrane izvoza istog. Na taj način došlo je do neke vrste protekcionizma, u ovom slučaju do čuvanja novca unutar države kako bi se osigurala količina razmjene. Cilj provedbe ovakvog protekcionizma upravo je povećanje gospodarskog blagostanja unutar države. Država koja je najduže država ovakvu politiku je Španjolska. Španjolska je, međutim, u tom razdoblju pogođena ilegalnim izvozom zlata i srebra, što je na kraju rezultiralo i dugotrajnom inflacijom koja je vladala u Europi.¹ Nakon toga, merkantilizam je još vladao u Europi i kroz cijelo 17. stoljeće, i u to u smislu da su države nastojale maksimizirati izvoz, a ograničiti uvoz. Ideja je potaknuti domaću razmjenu i zadržati novac u državi. Pravi primjer ovakve države u to doba je Francuska.

Nakon faze merkantilizma uslijedila je faza fiziokratizma, odnosno pokreta francuskih sljedbenika ekonomista Francoisa Quesnaya. Njihov fokus bio je na poljoprivredi. Smatrali su da je poljodjelski rad jedini produktivan rad te izvor bogatstva države.

Međutim, pravu ekonomsku revoluciju započeo je tzv. 'otac ekonomije' – škotski filozof i ekonomist Adam Smith. Danas smatran neizostavnom figurom u ekonomiji i počecima ekonomskih teorija, Adam Smith započeo je razdoblje klasične ekonomije koje traje do sredine 19. stoljeća te je, usudim se reći, zaslužan i za početak razvoja filozofije ekonomije. Ekonomija je do tada postojala uglavnom kao praksa, odnosno kao vještina raspodjele dobara i razmjene. Tek od 17. stoljeća filozofi i ekonomisti počinju prepoznavati zakone i razvijati teorije koji prihvaćaju ili odbacuju pretpostavke i tvrdnje ekonomista. Adam Smith smatra se začetnikom ekonomije u tom smislu. O doprinosu Adama Smitha na teoriju ekonomskog razvoja pisat ću

¹Hunt, Lautzenheiser 2011, str. 20

nešto kasnije u svom radu. Za sada, bitno je napomenuti ovu revolucionarnu ideju Adama Smitha – ideju da promičući vlastiti interes očekivanjem što veće zarade, pojedinac na tržištu zapravo promiče interes cijeloga društva, iako mu to nije glavna namjera. Od objave Bogatstva Naroda, možemo reći da je ekonomija zasebna znanost.

Ubrzo nakon revolucije Adama Smitha, među najistaknutijim imenima u povijesti ekonomije su i klasičari Thomas Robert Malthus i David Ricardo. 1798. Malthus je objavio esej pod nazivom *An Essay on the Principle of Population as It Affects the Future Improvement of Society*. Djelo je od iznimne važnosti za svoje doba, budući da je Malthus uspio predvidjeti porast populacije i njen odnos s opstankom društva.

S druge strane, David Ricardo je prikazao društvo kao bitku za vrhovnu vlast.² To je potpuno drugačija slika društva od one Adama Smitha, koji je društvo prikazao u harmoniji. Međutim, Ricardo je preuzeo Smithovu ideju naglaska na razmjenu i nazvao ju 'komparativna prednost'. Ideja je da dvije države u razmjeni obje imaju korist od razmjene svojih najboljih proizvoda i usluga.

Kao odgovor na kapitalizam, uslijedila je sasvim druga ekonomska struja: komunizam. Objavom Komunističkog Manifesta, Karl Marx ukazao je na probleme privatnog vlasništva i vođenja za vlastitim interesom. Ideja javnog vlasništva akumulirala je u političko stvaranje Sovjetskog Saveza. U to vrijeme zavladao je kriza.

Godine 1936., John Maynard Keynes objavio je *Opću teoriju zaposlenosti, kamate i novca*. Ovo djelo započelo je revoluciju svoje vrste, a teorije sljedbenika Keynesovih ideja poznate su kao kejnezijanzizam. Opće teorija važna je za ekonomiju jer je Keynes ukazao na probleme klasičara. Umjesto potpunog odbacivanja kapitalizma i stvaranja nove radikalne ekonomske struje, Keynes je zagovarao monetarne i fiskalne politike kao oblik reguliranja tržišta u vrijeme recesija. Prema Keynesu, država bi trebala regulirati tržište kako bi maksimizirala output i smanjila nezaposlenost.

Naravno, ubrzo je uslijedio i odgovor na Keynesa. Iako su države diljem svijeta počele provoditi više kejnezijansku politiku te regulirati tržište zakonima, nastala je ekonomska struja Austrijskih teoretičara. Oni su, pak, bili protiv državnog uplitanja. U korak s tim, nastale su i kasnije suvremene teorije kojima se uglavnom nastoje doraditi ranije teorije i ukloniti njihove pogreške. Također, malo prije toga pisao je i Joseph Schumpeter, još jedan Austrijski

² Heilbroner 1961, str. 48

ekonomist koji se suprotstavio Keynesovoj teoriji. Na Schumpetera je uvelike utjecao Karl Marx. U svojoj Teoriji ekonomskog razvoja, Schumpeter tvrdi da je poduzetnik centralna figura u ekonomskom sustavu jer je on taj koji stvara nove ideje i inovacije koje doprinose gospodarskom rastu.

Konačno, suvremene teorije uzimaju u obzir sve prijašnje ekonomske ideje teoretičara, no njihovi novi modeli dizajnirani su tako da mogu objasniti ranije empirijske dokaze u ekonomskim saznanjima te mogu biti prilagođeni trenutnom stanju ekonomije. U sljedećim poglavljima detaljnije ćemo vidjeti tijek ekonomskih misli s naglaskom na gospodarski rast.

3. Ekonomska metodologija

Jedan od centralnih problema na području razvoja ekonomskih teorija i ekonometrije je problem predviđanja. Stoga su se ekonomisti nerijetko koristili teorijama i modelima ne bi li objasnili ekonomske zakone i fenomene. Ako želimo stvoriti kvalitetnu ekonomsku teoriju ili model, zapravo ćemo stvoriti apstraktnu ideju stvarnog stanja kojom ćemo nastojati objasniti ekonomske fenomene i predvidjeti eventualni tijek ekonomskog razvoja. Upravo zato dolazimo do filozofskog problema u vezi prirode takvih predviđanja. Možemo li doista prepoznati uzročno-posljedične veze ekonomskih varijabli? Ovaj problem od izuzetne je važnosti za ekonomsku znanost jer upravo zahvaljujući takvih predviđanjima i, sukladno tome, stvaranju teorija i modela možemo izbjeći ekonomske krize i steći znanja za ostvarivanje ekonomskog rasta i razvoja. Ova hipoteza tiče se i epistemologije. Još jedan poznati problem ekonomske metodologije je i realističnost modela.

Neki od ranijih i istaknutijih filozofa koji su se bavili metodologijom su David Hume i John Stuart Mill koji su se ponajprije razlikovali po pitanju problema indukcije. Naime, Millova glavna tvrdnja je da iz posljedica nije moguće procijeniti koji su uzroci do njih doveli.³ Razlog tomu je nemogućnost praćenja svih varijable koje utječu, primjerice, na ekonomsko stanje neke zemlje. Na primjer, ako želimo stvoriti model ekonomskog rasta, onda je gotovo nemoguće promatranjem različitih država i njihovog ekonomskog rasta doći do konačnih zaključaka o tome koje su to varijable koje utječu na rast. To je zato jer bismo trebali pronaći države s identičnim ekonomskim sustavom, a koje se razlikuju u minimalnom broju varijabli kako bismo mogli zaključiti kako taj broj varijabli utječe na ekonomski rast. Ovaj problem poznat je kao praktični problem indukcije.⁴ Mill stoga nije zagovarao indukciju kao pouzdano zaključivanje, već je zagovarao dedukciju, odnosno vrstu zaključivanja koja za sobom povlači nužni istiniti zaključak ukoliko su premise istinite. Tvrdio je da je ispravna metoda zaključivanja u ekonomskoj znanosti deduktivna metoda a priori. To znači da je zagovarao zaključivanje iz uma utemeljeno na deduktivnom izvođenju zaključaka, no to vrijedi uz dodatnu provjeru empirijskih rezultata. Drugim riječima, korištenjem psihološke introspekcije⁵ (vlastitih, a priori saznanja) te deduktivnim zaključivanjem (a ne induktivnim) možemo

³ Guala 2010, str. 24

⁴ Guala 2010, str. 26

⁵ Guala 2010, str. 34

predvidjeti buduće ekonomske posljedice. S obzirom da je teško uključiti sve faktore koji utječu na donošenje ekonomskih odluka, moramo se osloniti i na druge društvene znanosti.

S druge strane David Hume predstavio je logički problem indukcije.⁶ Hume je bio skeptik u pogledu predviđanja. Tvrdio je da učestalo ponavljanje događaja nije garancija da oni i u budućnosti vrijede kao prirodni zakoni, odnosno da među njima postoji uzročno-posljedična veza. Takvo induktivno zaključivanje, do kojeg dolazimo oslanjajući se na empiriju, nema racionalan dokaz pouzdanosti. Prema tome, Hume je zapravo došao do skepticizma racionalne znanstvene spoznaje uopće.⁷ Iako nam se čini sasvim racionalno doći do zaključaka na temelju promatranja događaja koji su, statistički gledano, uvijek prikazali iste rezultate, Hume je samo tvrdio da uvijek postoji mogućnost uplitanja neke varijable koja se do sada nije uplela u tijek događaja.

Filozof Karl Popper nije se slagao s Humeovim zaključkom koji vodi u skepticizam. Naprotiv, tvrdio je da je znanost sasvim moguće odvojiti od pseudo-znanosti metodom pretpostavki i odbijanja.⁸

Vratimo se sada na problem realističnosti u ekonomskoj metodologiji. Vidjeli smo da i Mill i Hume i Popper odbacuju indukciju kao metodu donošenja ekonomskih odluka, no otvara se novi potencijalni problem: realističnost ekonomskih modela i apstrakcija. Dakako, ranije navedenim metodama možemo doći do koherentnih i logički točnih zaključaka, a možemo se i složiti da određene vrste zaključivanja nisu pouzdane. No takve metode rijetko imaju veze sa stvarnim svijetom. Ekonomist Milton Friedman bavio se upravo ovim problemom te je zagovarao metodologiju pozitivne ekonomije⁹ koja je ujedno i naslov njegovog djela iz 1953. Pozitivna ekonomija je ona koja se bavi stvarnim ekonomskim pojavama (onakvima kakve one jesu), u kontrast normativnoj ekonomiji koja nalaže kakve one moraju biti. Ideja je da se trebamo fokusirati na točnost predviđanja umjesto na realističnost pretpostavki.¹⁰

Navedene razlike u pristupu metodologiji važne su jer su one temelj stvaranja ekonomskih teorija i modela.

⁶ Guala 2010, str. 26

⁷ Guala 2010, str. 28

⁸ Guala 2010, str. 111

⁹ Guala 2010, str. 68

¹⁰ Hausman 2013, 'Philosophy of Economics'

4. Filozofija ekonomije i teorije o ekonomskom rastu i razvoju

Kako doći do pravovaljanih ekonomskih saznanja i pretpostavki? Kako možemo znati da smo došli do ispravne ekonomske teorije ili modela? Što je to što uopće neku teoriju čini ispravnom? Ova i slična pitanja temelj su rasprava unutar filozofije ekonomije. Kada se u nekoj državi počne provoditi određena ekonomska mjera, taj potez, kako sam ranije i spomenula, utječe na kvalitetu života svih građana te države. Stoga zaista moramo biti sigurni da ta ekonomska mjera ima pravovaljane logičke implikacije te da će donijeti pozitivne ekonomske posljedice.

Stoga su ekonomisti i filozofi kroz povijest pokušavali ujediniti dotadašnja saznanja i utemeljiti teoriju prema kojoj, između ostalog, možemo doći do ekonomskog rasta i razvoja te, u konačnici, i ekonomskog blagostanja. Međutim, jednako tako kroz povijest su postojale i fundamentalno različite teorije i modeli. Zašto je tako? U ovom poglavlju analizirat ću neke od najvažnijih teorija rasta i razvoja.

4.1. Rane ekonomske teorije – Adam Smith i Bogatstvo Naroda

Budući da sam već naglasila revolucionarnu važnost teorije Adama Smitha, u svojoj raspravi oko ekonomskih teorija rasta i razvoja započet ću upravo sa Smithom. Smithova gledišta uvelike su se razlikovala od onih ranijih ekonomskih tvrdnji, naime merkantilista i fiziokrata. Problem merkantilista bio je u tome što samo posjedovanje zlata i srebra ne garantira stalan ekonomski rast, dok je problem fiziokrata u tome što poljodjelski rad nije jedini produktivan. Smith je ukazao na sam rad kao izvor bogatstva, stvarajući pritom vlastitu teoriju kojom je objasnio ostvarivanje gospodarskog rasta. Naime, on je među prvima stvorio slavnu ideju 'nevidljive ruke' u svom djelu Bogatstvo naroda iz 1776.: „Doduše, pojedinac obično ne namjerava promicati javni interes, niti zna kako mnogo ga promiče. Kad radije podržava vlastitu sigurnost, a kad tom radinošću upravlja tako da njezin proizvod bude od najveće vrijednosti, on hoće samo svoj vlastiti dobitak. Njega u tom, kao i u mnogim drugim slučajevima, vodi jedna nevidljiva ruka da promiče cilj koji uopće nije namjeravao postići. Nije uvijek lošije za društvo, što nije bila namjera pojedinca da promiče cilj društva.“ Iako pojam nevidljive ruke zapravo postoji u Smithovu ranijem djelu, *The theory of moral sentiments*, ovaj pojam izuzetno je važniji u *Bogatstvu Naroda*. *Bogatstvo Naroda* nedvojbeno je djelo koje naglašava važnost i svrhu slobodnog tržišta. Iz tog razloga, smatra se samim početkom ekonomije slobodnog tržišta, a današnji ekonomisti slažu se da je ono izvor fundamentalnih

principa kapitalizma. Djelo je podijeljeno po 'knjigama', stoga ću ga analizirati po relevantnim knjigama i poglavljima i pokušati objasniti Smithov stav o ostvarivanju ekonomskog rasta. Kroz poglavlja, Smith nas uvodi u raspravu oko podjele rada, novcu, robi, plaćama, kapitalu, zemljištu, profitu i ostalome, te objašnjava korelaciju svega od navedenog. Treća knjiga zove se 'O različitom napretku bogatstva kod različitih naroda' te ovdje dolazimo do srži njegove teorije. Na samom početku Bogatstva Naroda, Smith tvrdi da je njegov cilj pokazati zašto su neke zemlje imućnije od drugih. Odgovor na to pitanje za Adama Smitha je slobodno tržište.

Slobodno tržište ključ je do uspjeha i ostvarenja konačnog blagostanja. Adam Smith je protiv uplitanja države u slobodno tržište. Ako države reguliraju tržište i, primjerice, uvode poreze na strane proizvode ili čak zabranjuju uvoz, domaće tržište možda neće imati dovoljno konkurenciju na tržištu. Prema Smithu, konkurencija je još jedan aspekt kojemu idealno tržište treba težiti. Kada na tržištu vlada konkurencija, domaći proizvođači motivirani su proizvesti što bolji proizvod po što prihvatljivijoj cijeni za kupce, i to u namjeri da oni sami ostvare najveći mogući profit. U tom slučaju, tržište ostvaruje prirodnu i normalnu ravnotežu, a svi sudionici tržišta su u konačnici zadovoljni. Međutim, ako se država upliće u slobodno tržište, određeni proizvođač može biti slobodan staviti previsoku cijenu ili proizvoditi proizvode niske kvalitete, budući da ima manju konkurenciju. U tom slučaju kupci i potrošači su zakinuti, a na tržištu može nastati monopol. Stoga se Smith zalaže i za otvorenu razmjenu s drugim zemljama.

Prema Huntu i Lautzenheiseru, kapitalizam se može definirati uz pomoć sljedeće četiri okosnice:

1. tržišno orijentirana proizvodnja robe
2. privatno vlasništvo sredstava proizvodnje
3. veliki segment populacije koji ne može postojati ukoliko ne proda svoju radnu snagu na tržištu
4. individualističko ponašanje većine pojedinaca sklono stjecanju i maksimiziranju unutar ekonomskog sustava.¹¹

Ovakav sustav proizvodnje, naravno, zahtjeva specijalizaciju u različitim dijelovima proizvodnje. To je upravo ono što je Adam Smith zastupao.

Adam Smith također je naglašavao važnost podjele rada, stoga je u prvom poglavlju svoje knjige Bogatstvo Naroda naveo poznat primjer izrade pribadača. Jedan čovjek koji ne zna

¹¹ Hunt, Lautzenheiser 2011, str. 4

izrađivati pribadače ili nije upoznat s radom strojeva za izradu istih, možda bi uspio sam izraditi jednu pribadaču na dan. No nekolicina ljudi, kod kojih jedan izvlači žicu, drugi ju izravnava, treći ju reže, četvrti šilji itd. definitivno zajedno mogu izraditi i oko dvadeset igala na dan.¹² Primijenimo li ovaj primjer na makroekonomiju, teoretski možemo dobiti stabilan makroekonomski sustav, odnosno ekonomski rast.

Do sada smo upoznati sa Smithovom idejom nevidljive ruke kojom se pojedinac vodi u namjeri ostvarivanja vlastitog profita, dok pritom doprinosi i zajednici, te važnosti podjele rada koja povlači veću proizvodnost rada i specijalizacije. Međutim, glavno težište teorije Adama Smitha je sloboda. Ono što podjelu rada čini mogućom je razmjena. Ljudi se specijaliziraju u određenim područjima upravo zato da bi mogli razmijeniti svoj rad za životna dobra koja su njima potrebna. A kako bi razmjena bila što veća, tržišta također moraju biti veća. Veća tržišta omogućuju veću podjelu rada, odnosno veći broj ljudi koji se može specijalizirati u određenoj vrsti rada. Također, u većim gradovima jednostavno postoji veća potražnja takvu specijalizaciju. Osim slobodnog tržišta, kapitalisti trebaju i prvobitnu akumulaciju kapitala jer ih njihov osobni interes potiče na podjelu rada (radnike i strojeve). Stoga Smithovu teoriju možemo prikazati upravo kao normativnu, to jest, ona nam govori kakvo tržište treba biti te kakve ekonomske politike bi se trebale provoditi da bi se ostvario ekonomski rast.

Također je važno spomenuti za Smitha, a i za ostale klasičare i sljedbenike, da su oni vidjeli tržište kao savršeno. Drugim riječima, tržište prema njihovom gledištu ima sposobnost automatske uspostave ravnoteže, bez uplitanja države sa zakonima. U prirodi ekonomije je da se sama ispravlja, plaće i potražnja automatski se prilagođavaju tržištu. U slučaju recesije, nema potrebe za uplitanjem i ispravljanjem. Ekonomski razvoj stoga se postiže podjelom rada i specijalizacijom. Vidjet ćemo da se kasniji kritičari, prvobitno Keynes, s ovom idejom neće složiti.

4.2. Malthus i Ricardo

Thomas Malthus složio se sa Smithom da je količina rada najbolja mjera vrijednosti. Oba teoretičara naglašavala su važnost zemlje za ekonomski razvoj. Međutim, Malthus je imao više pesimističnu sliku društva nego Smith. Stoga je ukazao da i plaće, stanarine i profite treba uključiti u troškove proizvodnje, te je naglasio da porast populacije uvelike negativno utječe

¹² Smith 1952, str. 43

na gospodarski rast države. Dakle, u Smithovoj teoriji nema restrikcije u rastu od strane zemlje ili sredstava. Porastom populacije jednostavno raste i proizvodnja hrane. U kontrast tomu, Malthus je tvrdio da porastom populacije postoji uvelike manja proizvodnja hrane unutar ograničene zemlje.

Malthus nije bio u pravu jer nije mogao predvidjeti tehnološke napretke. Industrijska revolucija omogućila je pojačanu proizvodnju na ograničenom području. Međutim, njegova djela od velike su važnosti jer upravo upućuju na dodatne aspekte koje treba uzeti u obzir za ekonomski rast neke države.

Osim teorije o populaciji, Malthus se nije složio s Adamom Smithom oko prirode tržišta da samo stvara cijene. Prema tome, Malthus je vodio brigu i oko prirode tržišta koja je takva da može stvoriti izuzetne krize baš radi nemogućnosti automatskog prilagođavanja cijena. Prema tome, Malthus nudi objašnjenje uzroka kriza, a to je periodički manjak uspješne potražnje.¹³ To znači da kapitalisti ne koriste sve svoje prihode što rezultira takvim manjkom. Zaključak njegove argumentacije je da je jedino rješenje uvođenje politika koje će regulirati prihode kapitalista. Oni trebaju ili potrošiti više, ili proizvoditi manje.

Thomas Malthus i David Ricardo nisu bili samo teoretičarski suparnici, već i kolege i prijatelji. Ricardo se zapravo složio s Malthusovom teorijom o porastu populacije. Ricardovo najvažnije djelo je *Principles of Political Economy* iz 1817. u kojemu je on pisao o apstraktnom principu ljudskog ponašanja. Ono što je Ricarda zanimalo je zemlja, odnosno prostor koji populacija okupira. Prema Ricardu, ekonomija se uvijek širi. Međutim, porastom populacije nužno je povećati i iskorištavanje zemljišta. Također, Ricardo je naglašavao i brojne koristi od razmjene.

Međutim, Ricardo se nije slagao s Malthusom oko ideje da bi kapitalisti trebali trošiti više kako bi sveukupna potražnja bila u ravnoteži. Hunt i Lautzenheiser zaključuju da su obojica ekonomista bila djelomično u pravu, budući da u kapitalističkom sustavu doista dolazi do neravnoteže cijena i nedovoljne potražnje, međutim, pojedinačno gledano, troškovi proizvodnje pojedinačnog kapitalista nemaju utjecaja na potražnju njihovih dobara.¹⁴ Drugim riječima, u interesu je svakog kapitalista imati što manje troškove proizvodnje.

¹³ Hunt, Lautzenheiser 2011, str. 84

¹⁴ Hunt, Lautzenheiser 2011, str. 89

4.3. Karl Marx

Nakon uspostave kapitalističke struje ubrzo su uslijedili problemi ovakve politike. Većina Marxovih najpoznatijih djela upravo je kritika ranijih klasičara. Naime, kada bismo samo i razmišljali o jednom kapitalističkom sustavu, brzo bismo postali svjesni činjenice da takav sustav omogućuje nagomilavanje bogatstva vrlo malom broju ljudi, dok većina običnih radnika, ili u marksističkoj terminologiji proletarijat, dobiva samo „mrvice od cijele pite“. Možemo li za takav sustav tvrditi da je pravedan?

Intelektualne ideje Karla Marxa suprotstavit će se tome. Njegova filozofija polazi od ideje da bi svi članovi nekog društva trebali imati jednaka politička prava, odnosno jednake ekonomske mogućnosti. „Od svakog u skladu s njegovim sposobnostima, svakome u skladu s njegovim potrebama“¹⁵, tvrdio je Marx. Naravno, jedina klasa kojoj ovakve jednake mogućnosti ne odgovaraju je vladajuća klasa, to jest manjina. Na komunizam možemo gledati kao na kritiku kapitalizma.

Marxova kritika kapitalizmu polazi od samog objašnjenja prirode kapitalizma. U normalnom (ne-kapitalističkom) sustavu razmjene dobara postoji cirkulacija dobra takva da se dobra proizvode u namjeri da se prodaju za novac koji se onda u konačnici koristi za kupovinu potrebnih dobara. Tada dobivamo sljedeći niz: D-N-D (Dobra-Novac-Dobra). Međutim, u kapitalističkom sustavu cirkulacija je obratna: N-D-N (Novac-Dobra-Novac), odnosno, kapitalist troši novac na dobra od kojih očekuje još veću zaradu. U ovakvom sustavu naglasak je na kapitalu, to jest cilj je kapitalista ostvariti što veću zaradu. Novac koji cirkulira u ovakvom sustavu na kraju ponovno postaje kapital. Jedino što ujedinjuje kapitaliste u tom sustavu je njihova vlastita sebičnost, tvrdio je Marx.¹⁶ Zaključak Marxa je da akumulacija kapitala stvara nezaposlenost.¹⁷

U konačnici, tvrdi Marx, svi radnici stvaraju profit kapitalistima, odnosno razliku između svoje nadnice i dodatne vrijednosti rada, a stopa profita opada te, s vremenom, ovakav kapitalistički sustav ne može opstati.¹⁸

Iz perspektive ekonomskog rasta, Marx je također isticao i povijesnu komponentu. Njegov najveći doprinos ekonomiji koja se tiče gospodarskog rasta zapravo je povijesni okvir, fokus

¹⁵ Samuelson, Nordhaus 2010, str. 331

¹⁶ Hunt, Lautzenheiser 2011, str. 213

¹⁷ Lewis 1954, str. 435

¹⁸ Wolff 2017, 'Economics'

na tenziji između odnosa vlasništva i produktivnog potencijala u društvenoj sferi te važnost kolektivnog djelovanja protiv takve tenzije.¹⁹ Osim toga, Marx je imao vrlo negativnu i depresivnu sliku kapitalizma koji kao sustav ne funkcionira, već uvijek i nužno vodi socijalizmu. Čini se da ovakav suprotan stav od onoga klasičnih ekonomista između ostaloga leži u fundamentalno drugačijim viđenjima ostvarivanja kapitala. Ako ćemo primijeniti Marxovu metodu uzimanja povijesne komponente u obzir, onda možemo zaključiti da klasična percepcija zgrtanja bogatstva možda dolazi i od merkantilističke pretpostavke da akumulacija novca znači gospodarski rast. U takvom sustavu postoji normalna i prirodna hijerarhija onih koji posjeduju više kapitala od onih koji posjeduju manje. Međutim, Marx je u takvom sustavu vidio samo propast.

4.4. Joseph Schumpeter i Kreativna destrukcija

Inspiriran marksističkom teorijom ekonomskog rasta, Austrijski ekonomist Joseph Schumpeter stvorio je svoju teoriju rasta. S Marxom se složio oko važnosti povijesnog pristupa i promjene, no u konačnici, ne možemo reći da se Schumpeter zalagao za komunizam ili marksističku politiku uopće. Jedan od razloga zbog kojih je Marxova teorija Schumpeteru bila privlačna definitivno je njegova tvrdnja da kapitalizam ne može opstati. Ipak, njegove ideje rezultat su i ostalih ranijih teorija u ekonomiji. Primjerice, jedan od aspekata Schumpeterove teorije je i tržište. Nova tržišta nužna su da bi se ostvario gospodarski rast. Ova ideja nije sasvim nova. Na samom početku Bogatstva Naroda, Adam Smith spominje svoju poznatu rečenicu o proširivanju tržišta za novu podjelu rada i specijalizaciju. Također, on smatra da se ekonomski sustav neće sam automatski prilagođavati promjenama, već će uvijek biti u doticaju s prijašnjim događajima u ekonomiji.²⁰

Prema Schumpeteru, ekonomija je zapravo jedan veliki poslovni ciklus.²¹ Schumpeter tvrdi da na potrošače kruha nećemo gledati kao na potrošače zemlje ili ostaloga potrebnog za proizvodnju tog kruha, ali ako ih doista gledamo tako, onda ćemo lakše razumjeti da se radi o poslovnom krugu, odnosno o poslovnom ciklusu u kojemu prodavač nekog dobra postaje kupac nekog drugog dobra, čime se zatvara taj poslovni ciklus.²² Ključni aspekt Schumpeterove

¹⁹ Bardhan 1985, str. 554

²⁰ Schumpeter 1949, str. 9

²¹ the business cycle

²² Schumpeter 1949, str. 8

teorije rasta u njegovom djelu Teorija ekonomskog razvoja je sam poduzetnik. Poduzetnik je onaj koji nalazi inovacije. On je centralna figura u ekonomiji i nositelj novih ideja koje su nužne za ostvarenje razvoja. Još jedan pojam bitan za razumijevanje Schumpeterovih tvrdnji je njegov pojam 'kreativne destrukcije'.²³ Ovaj naizgled kontradiktorni pojam zapravo ima smisla ako ga primijenimo na samo shvaćanje prirode ekonomskog rasta i razvoja. Naime, prema Schumpeterovu shvaćanju, kreativnost je nešto što vodi rastu i razvoju, stoga taj dio pojma ne treba previše razjašnjavati. Destrukcija, s druge strane, je negativan pojam. On se prema mom shvaćanju odnosi na raspad u ekonomiji, odnosno na sva propala tržišta, poslovanja, neuspjele ideje i slično. Dakle, da bismo uopće ostvarili ekonomski rast, podrazumijeva se da će doći i do gubitaka, budući da rast ostvaruju oni poduzetnici koji imaju nove ideje i inovacije, a oni sa zastarjelim idejama zaostaju. Poduzetnici su, tvrdi Schumpeter, izvor izvor profita u kapitalističkom sustavu.²⁴

4.5. Velika Depresija i John Maynard Keynes

Velika Depresija pogodila je svjetsku ekonomiju 1930-tih godina. John Maynard Keynes u svojim je djelima ukazao na probleme nezaposlenosti i nekorisnosti, odnosno neiskorištenog potencijala. U slučaju krize ili recesije, kao na primjer Velike Depresije kada je vladala visoka nezaposlenost, Keynes tvrdi da se država mora uplitati i učiniti nešto kako bi vratila ekonomsku stabilnost. Prema tome, Keynes nije bio za potpuno slobodno tržište, ali nije se zalagao niti za komunizam. Ako se prisjetimo klasične ekonomske misli koja tvrdi da ekonomija ima sposobnost samoispravljanja, možemo uočiti direktnu suprotnost keynezijanskoj misli koja je u korist državnog uplitanju u ekonomiju. Prema Keynesu, ekonomija može biti iznad ili ispod pune zaposlenosti. 1930-tih, nakon što je svijet pogodila Velika Depresija, u Velikoj Britaniji bilo je preko tri milijuna nezaposlenih. Keynes je tražio glavne uzroke nezaposlenosti, stoga je 1936. godine nastalo njegovo najvažniji djelo, Opća teorija zaposlenosti, kamate i novca.

Što se tiče tržišta rada, na njega trebamo gledati kao i na bilo kakvo tržište. S jedne strane imamo poslodavce kao potražnju, a s druge radnike kao ponudu. Glavna teza tog djela je da je uzrok nezaposlenosti zapravo nedostatak potražnje za dobrima koja onda povlači nedostatak

²³ creative destruction

²⁴ Heilbroner 1961, str. 163

potražnje za radnicima. Kada je potražnja za nekim dobrom manja od količine outputa, tada se država mora regulirati ekonomiju kako bi ona bila u ravnoteži.

Također, u 2. poglavlju Opće teorije Keynes razlikuje tri vrste nezaposlenosti: nezaposlenost 'prilagođavanja', kada pojedinac ne prihvaća određenu nadnicu te stoga jednostavno uskraćuje svoj rad, 'dobrovoljna' nezaposlenost, odbijanje rada jer pojedinac inzistira na većoj nadnici te 'nedobrovoljna' nezaposlenost, kada je pojedinac voljan raditi po određenoj nadnici, ali ne može naći posao. U ovom smislu Keynes kritizira klasičnu teoriju kojom se tvrdi da je izvor ekonomskih problema upravo dobrovoljna nezaposlenost:

Tako pisci klasičnog pristupa predviđaju posebne pretpostavke na kojima se temelji njihova teorija i bivaju neumoljivo dovedeni do zaključka, u potpunom logičkom skladu s njihovim pretpostavkama, da vidljiva nezaposlenost (s izuzetkom nekih priznatih iznimaka) mora u korijenu biti posljedica odbijanja nezaposlenih izvora da prihvate nagradu koja odgovara njihovoj graničnoj proizvodnosti. (...) Očito je, dakle, da je klasična teorija primjenjiva samo u slučaju postojanja pune zaposlenosti i pogrešno ju je primijeniti na slučaj nedobrovoljne nezaposlenosti, ukoliko takvo što postoji.²⁵

Stoga dolazi začaranog kruga u kojemu nezaposleni nemaju kupovnu moć jer nemaju plaće, dobra se prestaju proizvoditi jer nema radnika, tvornice prestaju s radom, a ljudi nemaju što kupiti. Potražnja prestaje.

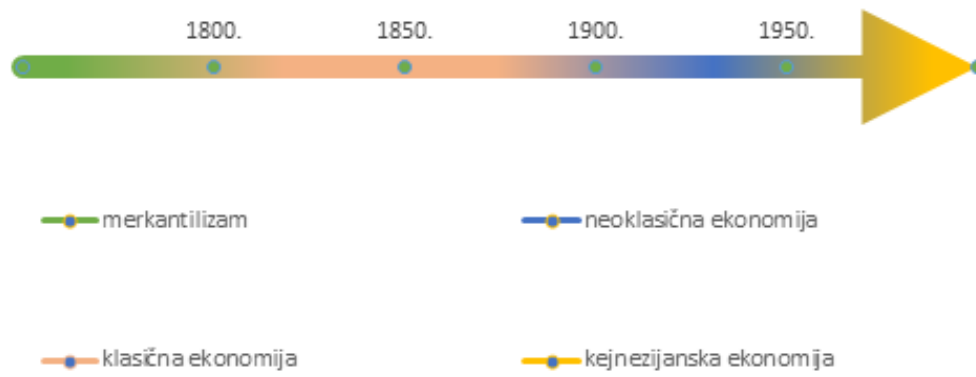
Stoga i na tržištu rada Keynes predlaže nužan utjecaj države. U razdoblju nezaposlenosti, potražnja opada. Država mora pripomoći na način da osigura potražnja bude dostatna. U osmom poglavlju Opće teorije, Keynes iznosi svoju argumentaciju o zapošljavanju i dohodcima:

Potrošnja je, da ponovimo nešto samo po sebi očito, jedini kraj i svrha svake ekonomske aktivnosti. Obujam efektivne potražnje nužno predstavlja granice zapošljavanja. Ukupna potražnja i može se jedino izvesti iz sadašnje potrošnje ili iz sadašnje brige za buduću potrošnju.

U klasičnom shvaćanju tržište rada će se samo vratiti u ravnotežu, odnosno u stanje zaposlenosti. Međutim, u Keynesovu zaključku, to možda nije netočno ali svakako traje predugo i zahtijeva državnu intervenciju u, primjerice, obliku oporezivanja. Njegov argument je da slobodno tržište jednostavno ne može postići stalnu punu zaposlenost.

²⁵ Keynes 1936, str. 13

Ekonomska lenta vremena

5. Suvremene teorije gospodarskog rasta

5.1. Harrod-Domar model rasta

Ekonomisti Sir Roy Harrod i Evsey Domar 1930-tih zajedno su stvorili ekonomski model rasta tako što su unaprijedili prijašnje teorije rasta. Naime, njihova teorija rezultat je kejnezijanske struje misli. Takozvani Harrod-Domar model ekonomskog rasta rezultat je istih zaključaka njihovih pojedinačnih djela.

Cilj njihovih istraživanja bio je pronaći punu korisnost i zaposlenost na duže razdoblje. Analizirajući ekonomski rast, njihova ideja je da on ovisi o štednji države i investicijama. Laički rečeno, države u razvoju moraju povećati svoj udio štednje da bi ostvarile rast. Dakle, štednja i investicije za produktivnost ključ su strategije za ostvarivanje gospodarskog rasta. Njihova teorija svedena je na matematičku formulu.

Harrod tvrdi da stope rasta rada i proizvodnje moraju biti jednake kako bi se održala puna zaposlenost. Ovu stopu rasta on naziva prirodnom stopom rasta i to je maksimalna stopa rasta koju dozvoljava povećanje populacije, akumulacija kapitala, tehnološki napredak i rad, uzevši u obzir punu zaposlenost.²⁶ Također, on tvrdi da je nemoguće ostvariti brži rast od onog koji dopušta prirodna stopa rasta.

Njihova teorija središte je brojnih kasnijih kritika, ali njihov doprinos dokazao je izuzetnu važnost kod stvaranja narednih suvremenih teorija rasta koje se također baziraju na matematičkim formulama, između kojih je i Solowljev model gospodarskog rasta.

5.2. Solowljev model rasta

Sowljev model rasta smatra se početkom suvremene teorije ekonomskog rasta. Američki ekonomist Robert Solow dobitnik je Nobelove nagrade 1987. godine za djelo *A Contribution to the Theory of Economic Growth*. U tom djelu, Solow iznosi svoj model koji je rezultat doradenih ranijih ekonomskih teorija rasta, uključujući i Harrod-Domarov model rasta.

U samom uvodu tog rada, Solow kritizira Harrod-Domarov model tvrdeći da on pokušava riješiti dugoročne probleme koristeći se alatima za rješavanje kratkoročnih problema.²⁷ Kroz

²⁶ Harrod 1939, str. 30

²⁷ Solow 1956, str. 66

Solowljevu teoriju vidjet ćemo kako on razlikuje gospodarski rast u kratkom i u dugom razdoblju, kao razliku između gospodarskog rasta siromašnijih zemalja te onog bogatijih zemalja.

Ukratko, Solowljeva analiza sastoji se u promatranju odnosa između outputa, investicija, troškova otpisanog kapitala i štednje. Solow smatra da, ako pogledamo empirijske činjenice, možemo primijetiti da ubrzan i velik gospodarski rast zapravo ostvaruju siromašnije države, u odnosu na gospodarski rast bogatijih zemalja. Doista, tomu i je tako. Ako usporedimo gospodarski rast siromašnih i bogatih zemalja u istom vremenskom razdoblju, primijetit ćemo da siromašnije države uvijek ostvaruju nagli gospodarski rast. Bogate države, kao na primjer SAD, doduše imaju gospodarski rast, no on nije ni približno toliko velik u odnosu na rast siromašnijih država. Zašto je tomu tako? Zbog zakona opadajućih prinosa. Prema tom zakonu ostvarit ćemo najveći gospodarski rast dok imamo minimalni kapital. Primjerice, ako otvorimo tvornicu s tek jednim strojem, možemo proizvesti određen broj outputa. No, ako nabavimo još jedan stroj, možemo proizvesti veći broj outputa, međutim, količina novih outputa će biti sve manja i manja. Dok god su investicije (koje stvaraju novi kapital) veće od troškova na otpisani kapital, ostvarujemo gospodarski rast.

Prema Solowljevom modelu rasta, ukoliko odlučimo uštediti više outputa u korist investicijama, možemo ostvariti trenutni gospodarski rast. Međutim, to se odnosi na vrlo kratko razdoblje. Kako možemo ostvariti gospodarski rast u dugom razdoblju? Prema njegovoj teoriji, u jednom razdoblju postići ćemo ravnotežu rada i kapitala gdje je štednja jednaka troškovima. U tom trenutku gospodarstvo djeluje tako da se uvijek vraća prema toj točki ravnoteže. Ovdje vidimo ključnu razliku između Harrod-Domar modela i Solowljevog modela. Kod Harrod-Domara gospodarstvo se neće automatski približavati točki ravnoteže. Također, kada su sve investicije potrošene na troškove kapitala, više ne ostvarujemo gospodarski rast. Pukom štednjom, prema Solowu, ostvarujemo samo trenutni gospodarski rast te nam treba još nešto što će omogućiti nastavak gospodarskog rasta u dugom razdoblju. Uostalom, kako bismo mogli objasniti nastavak gospodarskog rasta bogatih zemalja? Solow dodaje varijablu ljudskog kapitala, odnosno inovacija, tehnologija i sličnog. Zaključak je da taj ljudski kapital pospješuje rad i povećava količinu outputa dok istovremeno povećava i dodatne investicije. Ovdje možemo primijetiti da ova ideja postoji već ranije kod Josepha Schumpetera. On je isto naveo ideje i inovacije poduzetnika kao ključnu varijablu za ostvarivanje gospodarskog rasta. Pod pretpostavkom da se tehnologija poboljšava, ona će omogućiti veću produktivnost i kvalitetnije

outpute. Ako konstantno koristimo nove inovacije i tehnologije, onda konstantno pomičemo točku u kojoj se sijeku investicije i troškovi kapitala te imamo stalan gospodarski rast.

6. Zaključak

Voljela bih naglasiti da sam svjesna činjenice da u mom radu nisu predstavljeni svi veliki ekonomski mislioci i filozofi koji su se bavili ekonomijom. Dapače, neke od najvažnijih ekonomskih teorija i modela zapravo nisam spomenula. Cilj ovog rada bio je dati pregled ekonomskih teorija i modela s naglaskom na ostvarivanje ekonomskog rasta i razvoja kroz povijest. Na taj način sam zapravo htjela prikazati razvoj ekonomske misli kroz filozofsku perspektivu.

Možemo primijetiti da je većina ovih povijesnih teorija zapravo rezultat trenutnog ekonomskog stanja u određenoj državi ili svijetu. Također, velik broj ekonomskih teorija stvorene su kao odgovor na ranije teorije, u smislu da ih one ili kritiziraju, ili dorađuju. Nema teorije ili modela koji se mogu proučavati u izolaciji, to jest, bez konteksta i bez osvrtnja na ranije teorije. Stoga možemo zaključiti da je proučavanje ekonomskog rasta posao koji se treba prilagođavati. Empirijski dokazi mogu nam otvoriti oči i ukazati nedostatke ranijih teorija te nas navesti na nove zaključke.

Od velike važnosti je i sam pristup ekonomiji. Kroz pristupe Johna Stuarta Milla, Davida Humea, Karla Poppera i Milтона Friedmana imamo samo dio slike koja nam govori da stvaranje teorija i modela uvelike ovisi o tome kako ćemo gledati na ekonomiju i znanost općenito.

Iz tog razloga, smatram da ekonomiju treba vrlo detaljno učiti i proučavati. Ekonomija nije poput fizike gdje možemo uzeti točno određene varijable i doći do točno određenog rezultata na temelju formule. U ekonomiji, moramo paziti da smo uvrstili sve varijable, ali ona se ponajprije bazira na sposobnosti apstraktnog razmišljanja, a čak i prije svega, na temeljnom razumijevanju prirode ekonomije. A to je zapravo filozofija: ona nas tjera da razmišljamo, da se vratimo prvim shvaćanjima definiranja prirode nečega uopće. Upravo nas takva osnovna shvaćanja mogu navesti na sasvim krivu putanju do kompleksnijih, detaljnijih, ali pogrešnih zaključaka. Kroz ekonomsku povijest vidimo da kolektivna pogrešna shvaćanja vode svjetskim krizama i težnji prema pogrešnim teorijama.

Stoga, kao što sam i prikazala u radu, nastaje komunizam kao odgovor na kapitalizam, nastaje kejnezijanizam kao odgovor na Veliku Depresiju i pokušaj ponovnog formuliranja ekonomske teorije te brojne kasnije teorije kojima se nastoji ispraviti neka prijašnja greška ili kojima se kombiniraju ranije teorije u novu, prilagođenu verziju.

Upravo zato sam se odlučila baviti ovom temom. Želim pokazati koliko na nas ekonomija izravno utječe te koliko je važno konstantno ju detaljno proučavati i uzeti u obzir sva saznanja do kojih smo do našeg suvremenog razdoblja došli. Kao i u svakoj znanosti, unatoč svim saznanjima koja imamo ili vjerujemo da imamo, i dalje postoje države velikog ekonomskog disbalansa, nezaposlenost, siromaštvo, a s druge strane postoje države sa stabilnim gospodarstvom u kojima ljude žive lagodno. Kako već do sada nismo uspjeli stvoriti savršeni ekonomski balans u svijetu, ako već postoje države koje ga imaju?

Ukratko, nema savršene ekonomske teorije. Štoviše, kada bi takva postojala, do sada bismo svi primijenili njenu formulu i uživali u lagodnom životu savršenog ekonomskog balansa. No, to ne znači da bismo trebali odbaciti izučavanje ekonomije i promišljanje o njenoj prirodi. Baš suprotno, došli smo do zaključka da se vremena mijenjaju, a u korak s tim moramo uvijek prilagođavati ekonomsku teoriju. Na isti taj način, Thomas Malthus nije mogao pretpostaviti tehnološki napredak svog razdoblja, s toga je pretpostavio pogubne posljedice porasta populacije. Ne znamo kakve tehnologije možemo imati ni u skoroj budućnosti, stoga je u ekonomiji vrlo teško predviđati pretpostavke.

7. Sažetak

U ovom radu predstavila sam povijesni pregled ekonomskih teorija i modela, od najranijih teorija poput merkantilizma u 16. stoljeću, do suvremenih teorija. Teorije i modeli ovise o pristupu ekonomiji određenom metodologijom. Ekonomska metodologija je polazište u filozofiji ekonomije. Glavni fokus ovog rada je na teorijama koje se tiču ekonomskog rasta i razvoja. Ocem ekonomije smatra se Adam Smith, autor Bogatstva Naroda, jednog od najvažnijih djela u povijesti ekonomije. Smith je ujedno i začetnik kapitalizma. Njegova opis ekonomije je laissez faire, odnosno slobodno tržište vođeno nevidljivom rukom. On smatra da tržište najbolje funkcionira kada nema uplitanja države sa zakonima te kada je svaki pojedinac koji sudjeluje na tržištu vođen vlastitim interesom. Smith tvrdi da je tržište tada samoinicijativno te se uvijek samo od sebe vodi tržišnoj ravnoteži, bez uplitanja države. Međutim, Karl Marx je primijetio da u takvom sustavu vlada neravnoteža, budući da se svi vode zgrtanju bogatstva. Stoga pojedinci posjeduju većinu bogatstva, dok većina posjeduje vrlo malo. Joseph Schumpeter, austrijski ekonomist, bio je inspiriran Marxovom teorijom te je doprinio objašnjenju kapitalizma. Njegova teorija ekonomskog rasta u fokus stavlja poduzetnika kao nositelja novih ideja i inovacija ključnih za ostvarenje gospodarskog rasta. S druge strane, Malthus i Ricardo upućuju na druge probleme, poput porasta populacije na ograničenom području. Problem za Malthusa je što je predvidio siromaštvo i glad zbog porasta populacije, no nije uspio predvidjeti stvaranje tehnološkog napretka što je upravo omogućilo izbjegavanje siromaštva. Ovdje primjećujemo kako nedostatak određenih varijabli ili aspekata doprinosi stvaranju netočnih teorija. Nakon Velike Depresije 1930-tih, John Maynard Keynes napisao je opsežno djelo *Opća teorija zaposlenosti, kamate i novca*, kojim kritizira Smitha tvrdeći da tržišta ne mogu u potpunosti biti slobodna, već trebaju državnu intervenciju u obliku fiskalnih i monetarnih politika. Keynes pritom stavlja naglasak na agregatnu potražnju. Naime, gospodarski rast leži u postojanju potražnje, odnosno kupaca koji imaju kupovnu moć i voljni su ju iskoristiti. To gledište ide u suprotnost neoklasičnom shvaćanju ekonomije kojim se tvrdi da gospodarski rast ovisi o ponudi, odnosno poduzetnicima koji proizvode dobra. Konačno, kod suvremenih teoretičara kao primjerice kod Harrod-Domar modela, fokus je na štednjama i investiciji, dok Solow nadograđuje tu teoriju vlastitim modelom koji je primjenjiv na duže razdoblje, a koji uključuje i ljudski kapital, odnosno tehnologije, inovacije i ideje.

Summary

In this work I have presented a historical account of economic theories and models, from the earliest theories like mercantilism in the 16th century, to more recent theories. Theories and models depend on the approach to economics through a certain methodology. Economic methodology is the starting point for philosophy of economics. The main focus of this work is on theories which deal with economic growth and development. Adam Smith is considered to be the father of economics, and he is also the author of *The Wealth of Nations*, one of the most important works in history of economics. Smith is also a founder of capitalism. His account on economics is *laissez faire*, a free market system lead by an invisible hand. He claims that the market functions best when there is no interference by the government and its laws and when everyone in the market is led by their own interests. Smith says that such market is self-governed and always automatically leaning towards the market equilibrium, without the interference of the government. However, Karl Marx has noticed that such system is flawed because everybody is pursuing wealth. Therefore, the minority claims most of the money, while the majority get very little. Austrian economist Joseph Schumpeter was inspired by Marx's theory and he contributed to the explanation of capitalism. His theory of economic development focuses on the entrepreneur as the subject of new ideas and innovations necessary for the achievement of economic growth. On the other hand, Malthus and Ricardo have pointed to some other issues, like the population growth on a limited land. The problem for Malthus is that he predicted poverty and famine due to the population growth, however he did not manage to foresee the technological development which helped avoid this poverty. Here we may notice how the lack of certain variables or aspects leads us into creating faulty theories. After the Great Depression in the 1930's, John Maynard Keynes wrote his lengthy work called *The General Theory of Employment, Interest and Money*, in which he criticised Smith by claiming that the market cannot fully be free and it needs an intervention by the government in terms of fiscal and monetary policies. Keynes also put an emphasis on aggregate demand. Namely, economic growth exists due to the existence of demand, that is, the buyers who have the ability and will to buy. This view is opposed to the neoclassical approach according to which the economic growth depends on the supply, that is, the producers who create goods. Finally, the modern theoreticians, as seen in the Harrod-Domar model, put an emphasis on savings and investments, while Solow builds this theory up by creating his own model which is applicable in the long run and which includes the human capital such as technology, innovations, and ideas.

8. Ključne riječi

filozofija, ekonomija, filozofija ekonomije, povijest ekonomije, ekonomska metodologija, ekonomski rast, ekonomski razvoj, ekonomske teorije, ekonomski modeli, blagostanje

Key words

philosophy, economics, philosophy of economics, history of economics, economic methodology, economic growth, economic development, economic theories, economic models, prosperity

9. Popis literature

1. Bardhan, P. 1985. Marxist ideas in Development Economics: A Brief Evaluation. *Economic and Political Weekly*, Vol. 20, No. 13 (Mar. 30, 1985), pp. 550-555. *Economic and Political Weekly*.
2. Guala, F. 2010. *Filozofija ekonomije*. Zagreb: Politička kultura.
3. Harrod, R. F. 1939. An Essay in Dynamic Theory. *The Economic Journal*. Vol. 49, No. 193 (Mar., 1939), pp. 14-33. Royal Economic Society.
4. Hausman, Daniel M., "Philosophy of Economics", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Winter 2013 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = [<https://plato.stanford.edu/archives/win2013/entries/economics/>](https://plato.stanford.edu/archives/win2013/entries/economics/).
5. Heilbroner, R.L. 1961. *The Worldly Philosophers: The Lives, Times, and Ideas of the Great Economic Thinkers*. New York: Simon and Schuster, Inc.
6. Hunt, E.K., & Lautzenheiser, M. 2011. *History of Economic Thought: A Critical Perspective*. New York: M.E. Sharpe, Inc.
7. Lewis, W. A. 1945. Economic development with unlimited supplies of labour. *Models of Development*. Vol. 22, No. 2 (May, 1954), pp. 400-449. Manchester School of Economic and Social Studies.
8. Keynes, J. M. 2012. *Opća teorija zaposlenosti, kamate i novca*. (Prev. I. Bićanić). Zagreb: Hrvatska gospodarska komora. (Originalno djelo izdano 1936.)
9. Samuelson, P. A., & Nordhaus, W. D. 2011. *Ekonomija*. (Prev. J. Funda, K. Kruhac, & A. Martinis). Zagreb: MATE d.o.o. (Originalno djelo izdano 2010.)
10. Sato, R. 1964. The Harrod-Domar Model vs the Neo-classical Growth Model. *The Economic Journal*, Vol. 74, No. 294 (Jun., 1964), pp. 380-387. Royal Economic Society.
11. Schumpeter, J. A. 1949. *The Theory of Economic Development: An Inquiry into Profits, Capital, Credit, Interest, and the Business Cycle*. Cambridge: Harvard University Press.
12. Smith, A. 2005. *Bogatstvo Naroda: Istraživanje prirode i uzroka bogatstva naroda*. (Prev. M. Hanžeković). Zagreb: Masmedia. (Originalno djelo izdano 1776.)
13. Solow, R. M. 1956. A Contribution to the Theory of Economic Growth. *The Quarterly Journal of Economics*, Vol. 70, No. 1 (Feb., 1956), pp. 65-94. The MIT Press.
14. Wolff, Jonathan, "Karl Marx", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Winter 2017 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = [<https://plato.stanford.edu/archives/win2017/entries/marx/>](https://plato.stanford.edu/archives/win2017/entries/marx/).